

**Moğolların Gizli Tarihi, Altan Topçı,
Defter-İ Çingiz-Nâme, Cengiz-Nâme Ve Anonim Şibanî-Nâme'ye Göre
CENGİZ-HAN'IN SOY KÜTÜĞÜ**

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY

ÖZET

Cengiz Han tarihteki en kudretli liderlerden biridir. Cengiz Hanı, ata ve oğullarını anlatan pek çok eser yazılmıştır. Bunlar, Moğol mitolojisinin önemli belgelerindedir. Bu belgeler Moğol tarihi ile birlikte Türk tarihi için de önemlidir. Bunlar içinde 'Defter-i Çingiz-nâme' adlı eser diğer eserlerden farklıdır.

Anahtar Kelimeler: Cengiz Han, Soy Kütüğü, Moğolların Gizli Tarihi, Altan Topçı, Cengiz-name, Anonim Şiban-nâme, Defter-i Çingiz-nâme.

THE FAMILY TREE OF CENGİZHAN

ABSTRACT

Chinggis Khan was one of the most powerful leaders in history. There are a lot of legends about him, his ancestors and sons. These are of important documents in Mongolian mythology. These legend documents are quite important sources for both Mongolian and Turkic history. One of them named 'Defter-i Çingiz-nâme' is different from others.

Key Words: Chinggis Khan, Genealogy, the Secret History of Mongolian, Altan Topçı, Cengiz-name, Anonymous Şiban-nâme, Defter-i Çingiz-nâme.

Dünya yaratıldığından itibaren pek çok cihangir, imparator ve devlet yöneticisi gelip geçmiştir. Mısır'da Firavunlar, Mezopotamya'da Nemrut, Filistin'de Hz. Süleyman, Orta Asya'da mitolojik hayatıyla Oğuz Kağan, İran'da Pers İmparatoru Dariyus, Makedonyalı İskender, Hun Türklerinin başbuğu Attila tarihte derin izler bırakabilenlerden bazılarıdır. Fakat, **Çingiz** [Cengiz](=*deniz, umman, okyanus*) **Han** ise devlet ve ulus yönetenlerin en güçlüsü, en yaratıcısı, en fâtihi idi. Onun atalarının ve kendisinin doğuş efsanesi, Moğol mitolojisinin önemli belgelerindedir.

Dünya sinemacılığı içinde Firavunların, Nemrut'un, Hazret-i Süleyman ve Saba Melikesi Belkis'in, Hunlar adı altında Attila'nın, Makedonyalı İskender'in, vb. tarihe mal olmuş kişilerin filmleri yapıldı. Ama, Hem Moğolistan'da, hem Amerikan filmcisinin kalbi Hollywood'da (üç kez), hem Japonya'da, hem de Çin'de filmleri yapılan, belgeselleri çekilen Cengiz Han gibisi yoktur. O, yalnız Orta Asya, Çin, Hint, Japonya, Rusya'yı değil, Doğu Avrupa ülkelerinin tamamını etkilemiştir. Cengiz Han'ın adı geçince yalnız savaşlar akla gelmez. Onun askerî dehasının yanında kültürler arası taşıyıcılık gibi olağan üstü bir görevi yerine getirdiğini; "İpek Yolu"nun işlek ve emin bir hale gelmesindeki rolünü, ipek, ipekli kumaş, barut ve matbaa gibi Uygur Türkleri tarafından ilk kez kullanılıp sonradan Çinlilere mal edilen pek çok unsurun Batıya taşınmasındaki payını unutmamalıyız. Birkaç yüz yıldır Orta Asya'da yapılan kazılardan, Han saraylarının yanında taş döşeli yolların, alttan ısıtmalı hamam ve evlerin, su kanallarının Cengiz Han zamanında daha geliştirildiğini öğrenmekteyiz.

Doğumu gibi hayatının her safhası ve ölümü de birer efsane olan Cengiz Han'ın ata ve oğullarını, yani öncül ve ardıklarını anlatan pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerin klasik olanlarını yazıldıkları dönemlere göre şöyle sınıflandırabiliriz:

- I. **Şamanizmin izlerini taşıyan eser: Monggol-un Niguça Tobçıyan/ Yü'an-ch'ao pi-shi** [=Moğolların Gizli Tarihi]. Bu eser, Türk Türkologlarından Prof. Dr. Ahmet Temir tarafından Almanca ve Rusça tercüme, Moğolca aslıyla karşılaştırılarak Türkçeye tercüme edilmiş ve 1948 yılında Türk tarih Kurumu yayınları arasında neşredilmiştir.

- Eserin dili üzerinde Tuncer Gülensoy tarafından Doktora çalışması yapılmış; ayrıca eser, altayistik, folklorik ve etnografik açıdan incelenmiştir.
- II. **Budizmin izlerini taşıyan eser: Altan Topçi** [=Altın kronik]. Mongolistler tarafından 17. yüzyılda yazıldığı tahmin edilen bu eser, Charles Bawden'in İngilizce tercümesi Moğolca aslı ile karşılaştırılarak, Tuncer Gülensoy tarafından tercüme edilmiş ve *TTK-Belleten*'inin 151, 196 ve 199. sayılarında, giriş+notlar+dizin halinde, 3 bölüm olarak yayımlanmıştır.
- III. **İslâmiyet'in tesiri ile yazılmış eserler:** 1) **Cengiz-nâme**. Ötemiş Hacı adlı bir Kazak bilgini tarafından, Arap harfleriyle Çağatayca olarak kaleme alınan eserin bazı yazmaları Türkiye'de Z. Korkmaz ve M. Kafalı tarafından incelenmişse de bugüne kadar herhangi bir neşri yapılmamıştır. M. Kafalı'nın çalışmasının bittiği ve basıma hazır olduğu kendisi tarafından belirtilmiştir. Yine Ötemiş Hacı'nın Cengiz-nâme'sinin Kazakistan'da bulunan ve Kril harfleriyle transkripsiyonu ve Rusça tercümesi yayınlanan nüshasını Tuncer Gülensoy tarafından Latin harfleriyle transkripsiyonu yapılarak, Türkçe tercümesi ve dizini ile birlikte yayına hazırlanmıştır.
- 2) **Anonim Şibanî-nâme**: XVI. yüzyılda, Çağatay Türkçesiyle, kimin tarafından yazıldığı belli değildir. 1849 yılında Kazan'da Arap matbaa harfleriyle Berezin tarafından yayımlanmıştır. Bu basma nüshanın bir adedinin *Konya Mevlana Kütüphanesi İhtisas / 2215* numarada kayıtlı bilinmektedir. Bu basma nüsha, Yakup Karasoy ve Mustafa Toker tarafından Türkiye Türkçesine serbest tercüme ile aktarılmış, esere dizin ve basma nüshanın tıpkıbasımı eklenmiştir.

Bu eserlerin dışında, **Altan Debter, Köke Debter, Çinggis Kagan-u Çedig** gibi Moğolca, **Defter-i Çinggis** gibi Çağatay Türkçesiyle yazılmış eserler de bulunmaktadır. Bu eserlerin her biri Türk ve Moğol dili, tarihi, folkloru ve etnografyası açısından önemlidir.

Büyük Moğol hükümdarı Cengiz (Çinggis)-Kağan ve Onun şeceresi ile ilgili olarak yazılmış eserler Moğol tarihi ile birlikte Türk tarihi için de önemlidir. **'Mongol-un Niguça Tobçıyan** (Moğolların Gizli Tarihi)' adlı Moğolca eser, Moğolların efsanevi şeceresinden başlayarak Cengiz-Han'ın oğullarının hayatlarını ve savaşlarını da anlatır. Bu eser aynı zamanda Moğolların bozkır hayatını, folklor ve etnografyasını yansıtmaları bakımından da önemlidir. XVI. Yüzyılda yazılmış olan **'Altan Topçi'**, Moğolların efsanevi şeceresini Budizm felsefesine göre verir ve kişi adlarından bazılarının imlâsını farklı kaydeder.

Konumuzun daha iyi anlaşılabilmesi açısından Cengiz Kağan'ın efsanevi atalarına ve onların MGT ile AT'de geçen şecerelerine kısaca bakmak gerekecektir. Çünkü, hem MGT'nde, hem de AT'deki "yaratılış efsânesi" birbirinden çok farklıdır.

MGT Cengiz Han'ın atalarını şöyle tanıtır (§ 1, 2, 3, 4): [**Çinggis hahan-u huca'ur de'ere tenggeri-eçe cayagatu törüksen Börte-çino acu'u.**]

"1. Çinggis hahan'ın cediti yüksek Tanrının takdiriyle yaratılmış bir **bozkurt** idi, eşi **beyaz bir dişi geyik** idi. Onlar **denizi** geçerek geldiler. Onan nehrinin kaynağı ile Burhan-Haldun (dağı) civarına yerleştiklerine, BATAÇIHAN adlı bir oğulları oldu.

2. Bataçihan'ın oğlu TAMAÇA, Tamaça'nın oğlu HORIÇAR-MERGAN, Horiçar-Mergan'ın oğlu A'UCAN-BORO'UL, A'ucan Boro'ul'un oğlu SALI-HAÇA'U, Sali-Haça'u'nun oğlu YEKE-NİDUN, Yeke-Nidun'un oğlu SEMSOÇI, Semsoci'nin oğlu HARÇU.

3. Harçu'nun oğlu BORCİGİDAI-MERGAN, **Mangholcin-ho'a** ile evli idi. Borcigidai-mergan'ın oğlu TOROHOLCİN-BAIYAN Borohcin-ho'a ile evli olup, Boroldai-suyalbi adlı genç bir hizmetçisi ile **Dayir** ve **Boro** adlı iki atı vardı. Toroholcin'in oğulları DUVA-SOHOR ve DOBUN-MERGAN idi.

4. Duva-sohor, alını ortasında yalnız bir göze sahip olduğu halde, üç günlük yolu görebiliyordu.”

MGT'nin 59. paragrafından itibaren Cengiz-Han'ın adını görmeye başlarız:

“59. Bu sıralarda, **Yesugai-ba'atur** Tatarlardan Tecucin-uge'yi, Hori-buha'yi ve başkalarını esir olarak getirirken, **Ho'elun-ucin** hamile idi. Onan nehri yanındaki **Deli'un-boldah**'da ikamet ederlerken, tam orada Çinggis-hahan dünyaya geldi. O doğarken sağ elinde **saka** [=içine erimiş kurşun doldurulan ve oyunda kullanılan kemik] büyüklüğünde pıhtılaşmış kan tutuyordu. Tatarlardan Temucin-uge'nin getirildiği zamanda doğduğu için, ona bundan dolayı **TEMUCİN** adı verildi.

60. Yesugai-ba'atur'un Ho'elun-ucin'den TEMUCİN, HASAR, HAÇI'UN, TEMUGE adlarında dört oğlu, TEMULUN adında bir kızı oldu. Temucin dokuz yaşında iken Coçi-hasar yedi yaşında idi. Haçi'un elçi beş, Temuge-otçigin de üç yaşında idi. Temulun daha beşikte idi.’

Temucin henüz dokuz yaşında iken babası onu evlendirmek için Torgut kabilesine mensup Olhuno'ut'lardan, (yani) kendi dayısından kız istemeye gider. 61. paragraftan itibaren artık Temucin'in çocukluk ve gençlik yılları; Tayçi'utlar tarafından esir alınması Kereit'lerden Ong Han ile dostluğu ve Merkitlerin ortadan kaldırılması anlatılır. Bozkır savaşları, Temucin'in ÇİNGGİS-HAHAN unvanıyla Moğol hükümdarı ilân edilmesi 104. paragraftan itibaren anlatılır. Cengiz han'ın düşmanlarının andası Camuha etrafında birleşmeleri, Camuha'nın Cengiz han'a karşı geçici üstünlüğü ve yenilmesi 127. paragraftan itibaren anlatılır. Camuha'nın sonu, Cengiz han'ın “Büyük han” ilân edilmesi, askerî ve idarî işlerin düzenlenmesi 198. paragraf ile anlatılmaya başlanır; 268. paragrafa kadar onun başarıları, fetihleri anlatılır. 268. paragrafın sonlarında “**Çinggis-hahan, domuz yılında (1227) Tanrıya yükseldi.** Onun ölümünden sonra, Tang'ut halkından alınan şeyleri çoğu Yesui Hatun'a verildi.” Denilerek ardıllarının hayatları anlatılmaya başlar. 282. paragrafta da MGT'nin yazılışının bittiği ifade edilir.

Altan Topçi adlı Moğolca eser MGT'nden farklı olarak 126 paragraftır. Eserin ilk 3. paragrafı ve 4. paragrafın ilk satırları MGT'nde göçrülmeleyen bir şecereyi ihtiva eder ki, bu şecere mitolojik olup, Tibet Budizminin tesiri altında ortaya çıkmıştır. AT'de verilen şecere takip edildiğinde görüleceği üzere, Moğolların menşe efsanesinde ve MGT'nde “**KURT**” olarak adı geçen **Börte Çinoa (/Çino)**, burada **insan** olarak karşımıza çıkar. Keza, Börte Çinoa'nın kuzeye doğru çıkıp *Tenggis Denizi* (Baykal Gölü)'ni geçtikten sonra yabancı bir memlekete gelerek, “**Gooa Maral** (veya: Goa Maral; MGT'nde Ho'ai-maral)” adlı bakire bir kızla evlenmesinden de Goa Maral'ın “**insan**” olduğunu görüyoruz. AT'deki bu ifadeler, Türk ve Moğol yaratılış efsanesi ile uyuşmamaktadır. Burada dikkati çeken bir husus da, MGT'ndeki **Tenggis** (=Baykal Gölü)'in kuzeyden güneye geçtiğidir. Çünkü Moğolların yerleşme merkezi ve kutsal dağı olan Burkan Kaldun dağı Tenggis'e göre güneyde, Orhun nehrine göre doğuda

kalmaktadır. AT'deki ifade ise “Börte Çinoa”nın güneyden kuzeye çıktığını belirtiyor. Yine AT'ye göre Börte Çinoa, sanki Moğol olmayan bir kişidir ve Gooa Maral ile evlendikten sonra Moğol kabilesinin bir mensubu olmuştur.

XVI. Yüzyılda, **Ötemiş Hacı** adlı bir Türk tarafından Çağatayca yazılmış olan '**Cengiznâme**' ile yine Çağatayca yazılmış bir başka eser olan '**Defter-i Çingiz**'de geçen olaylar, rivâyetlere göre anlatıldığı için MGT ve AT'ye göre oldukça farklıdır. Yazan kişinin Müslüman olması, olaylarda adı geçen Moğol asıllı Çağatay hükümdarlarının da Müslümanlığı kabul etmiş olmaları olayların anlatımını farklı kılmaktadır. Bu eserde geçen pek çok olay, MGT ve AT'de yer almaz. **Moğolların Gizli Tarihi** ile **Altan Topçî**'nin 15 paragrafı birbirlerine benzemekteyse de bu benzerlik kelimesi kelimesine bir benzerlik değildir. Aşağıda **Altan Topçî**'nin ilk dört paragrafı verilerek MGT ile aralarında görülen büyük farka dikkat çekilecektir:

“ Own suvasti siddam

Büyük Boddhisatvaların doğuşunu, iyi ve meşhur hakanların menşelerini, onların Hindistan ve Tibet'ten sonraki başlangıçlarını toplayarak anlatacağım. Bu dünyanın insanlarında ve canlı yaratıklarında başarılı hareketin bulunmayışından dolayı yegâne Buddha'nın emri ile **Maha Samadi** hakanlar hakanı diye meşhur oldu. Maha Samadi Hindistan'ın ilk hakanı idi. Onun oğlu **Büyük Işık Hakanı** idi. Onun oğlu **Faziletli Hakan** idi. Onun oğlu **Koruyucu ve Kurtarıcı Hakan** idi. Onun oğlu **Altın Çark Hakanı** ve bizi besle diyen Dört Kıta'nın Hâkimi idi. Onun oğlu **Gümüş Çark'ın Mükemmel Hakanı** ve Üç Kıta'nın Hâkimi idi. Onun oğlu **Bakır Çark'ın Daha Mükemmel Hakanı** ve İki Kıta'nın Hâkimi. Onun oğlu **Demir Çark'ın İyi ve Mükemmel Hakanı** ve Bir Kıta'nın Hâkimi idi. Onun oğlu **Kusursuz Mükemmel Hâkan** idi.

2. Bunlar beş meşhur **Çakrawarti Hanları** olarak bilinirdi. **Ücesküleng-tü Kagan**'ın oğlu **Talbigçi Kagan** idi. Onun oğlu **Talbin Barigçi Kagan** idi. Onun oğlu **Seküni Kagan** idi. Onun oğlu **Küsi Kagan** idi. Onun oğlu **Yeke Küsi Kagan** idi. Onun oğlu **Sayın Ücegçi Kagan** idi. Bunlar Maha Samadi Kagan'ın neslinden gelen kagan ailesi idi. Onun oğlu **Sayın Töröl-tü Kagan** idi. Bu kaganın neslinden gelen kaganların sonuncusu **Arsalan Ogoçi-tu Kagan** idi. Onun oğulları **Arig-un İdege-tü Kagan**, **Çagan İdege-tü Kagan**, **Tangsug İdege-tü Kagan** ve **Rasiyan [Rasâyâna] İdege-tü Kagan** idi. Arig-un İdege-tü Kagan'ın iki oğlu **Burkan Bagsi** ve **Ücesküleng-tü Enetei [Nandi]** idi. Çagan idege-tü Kagan'ın iki oğlu **Nasun-a Tegülder İlagugçi** ve **Tegüs Sayın** idi. Tangsug İdege-tü Kagan'ın oğulları **Nasun-a Tegülder**, **Yeke Nere-tü** ve **Ülü Türidügçi**, üçü idi. Rasâyana İdege-tü Kagan'ın iki oğlu **Diwadad [Dawadad]** ve **Ananda** idi. **Sikamuni**'nin

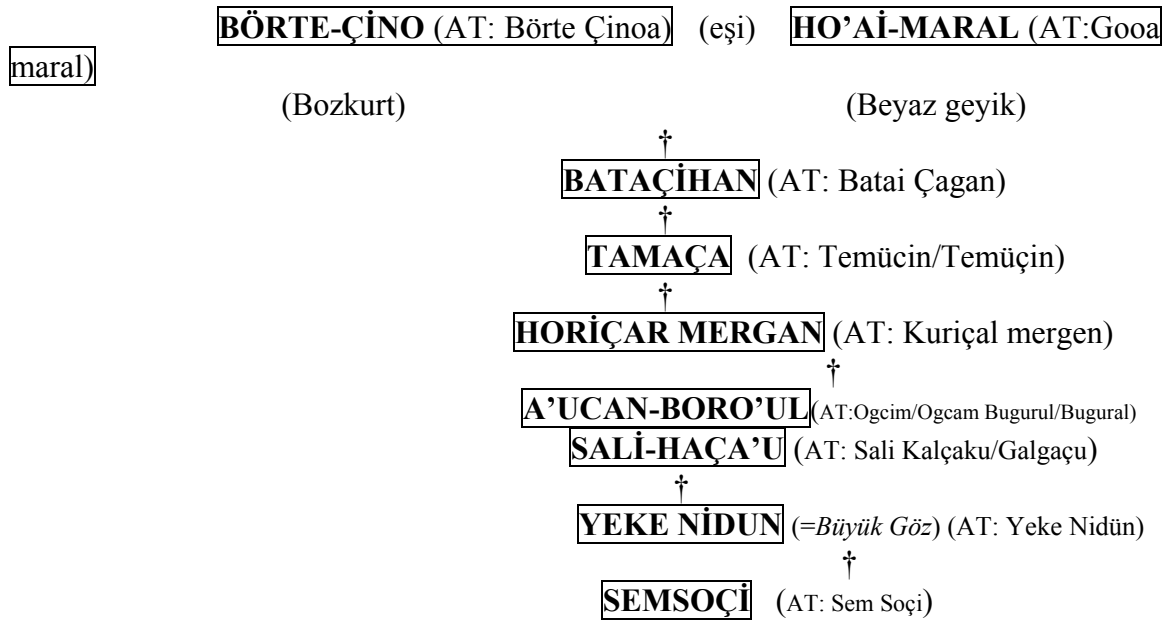
3. oğlu **Rahuli** idi. Denilir ki Rahuli rahip olduğu için Arig-un İdege-tü Kagan'ın nesli tükendi. Fakat bir çok tarihî kitapta bu neslin bitmediği öğretilmektedir. Buddha Nirvana'ya ulaştıktan bin yıldan fazla bir zaman sonra, Maha Samadi'nin altın neslinden karlı doğu yamaçlarında çoğalanlar aşağıda sıralanmıştır: Hindistan'ın Magata eyâletinin hâkanı Hakan **Kusala**'nın oğlu Hakan **Sarba**'nın beş tane oğlu vardı. En küçük oğlunun *doğuştan mavi (Moğ. köke) saçları vardı. Elleri düz, ayakları düztabandı. Gözleri aşağıdan yukarıya doru kapanırdı.* Onlar birbirlerine şöyle dediler: “Bu daha önce doğanlara benzemiyor”. Onu bakır bir kutuya koyarak Ganj Nehrine attılar. Nepal ve Tibet arasında, ihtiyar bir adam, nehir kıyısından kutuyu aldı ve açtı. Baktığı zaman içinde güzel ve mükemmel bir erkek çocuğu gördü. Çocuk on altı yaşına geldi ve memleketin yüksek ve iyi yerlerini ararken ve karlı Sambu [Şambu] dağlarını ve dört yabancı diyarları düşünürken “Burada yerleşeceğim” diyerek geldi. Tibetli bir adam onunla yolda karşılaştığı zaman: “Sen neredensin ?” diye sordu.

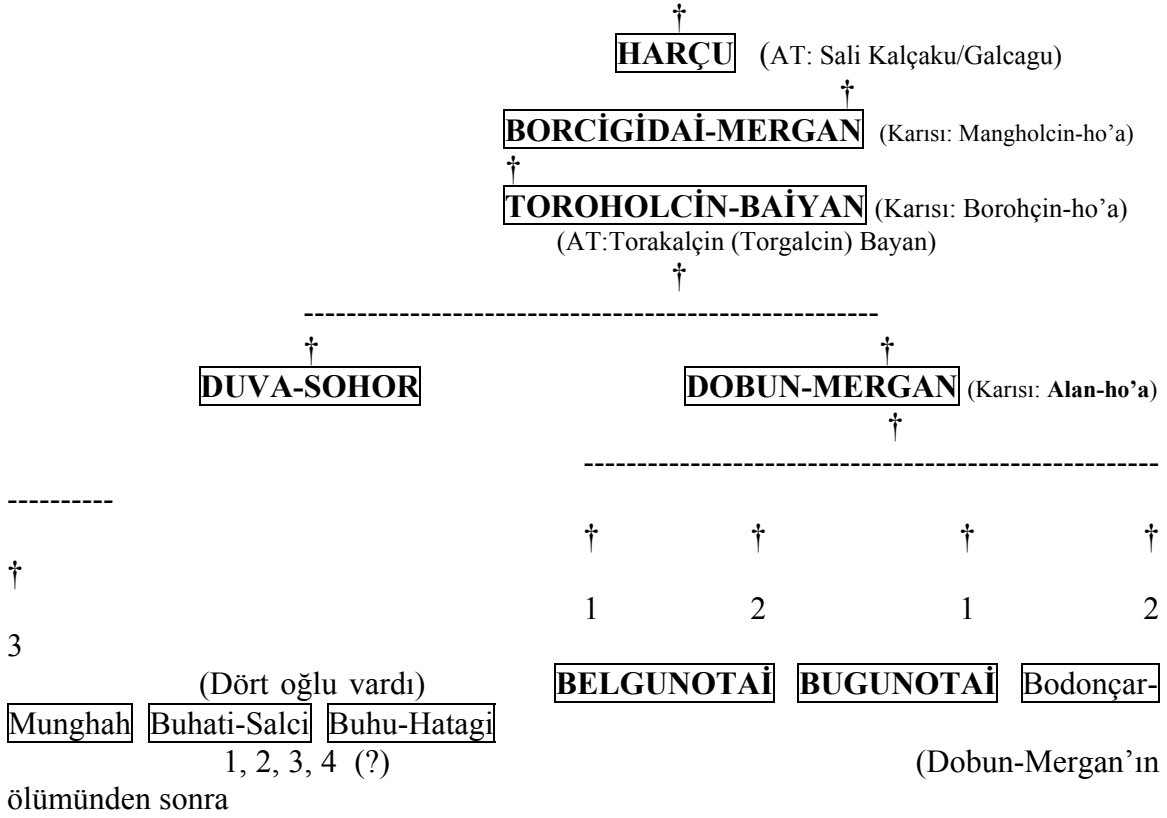
4. Çocuk yukarıya doğru gösterdi. O adam “Bu çocuğun Tanrı’dan kısmeti var. Bizim Tibet halkının hakani yok” diyerek onu omzuna kaldırıp alıp götürdü. O, Tibet’in ilk **Omuza Oturan sandali-tu kaganı** idi. Onun oğlu **Erkin dolugan kümün sandali-tu kagan** idi. Onun oğlu **Kii carbu sibagun sandali-tu kagan** idi. Onun oğlu **Ayitulka arbai sandali-tu kagan** idi. Onun oğlu **Küri [Küwa] Külüg kal [gal] bolur sandali-tu kagan** idi. Onun oğlu **Kün [Küwa] sübin morin sandali-tu kagan** idi. Onun oğlu **Dalai sübin altan sandali-tu kagan** idi. Onun oğullarından büyüğü **Boroçu** [Boroçi] idi; ikincisi **Sibaguçi**; en küçüğü **BÖRTE ÇİNOA** idi. Kardeşler birbirleriyle kavga ettikleri için, Börte Çinoa kuzeye doğru giderek *Tenggis Denizini* geçti ve yabancı bir memlekete geldi. Hiç evlenmemiş **Gooa Maral** adında bir kız aldı ve o yabancı memlekette yerleşti. Moğol kabilesinin bir mensubu oldu. Onun oğlu **Batai Çagan**, Onun oğlu **Temücin**, Onun oğlu **Kuriçal Mergen**, Onun oğlu **Ogcim Bugurul**, Onun oğlu **Sali Kalçaku** idi.

5. Onun oğlu **Yeke Nidün** idi. Onun oğlu **Sem Soçi**, Onun oğlu **Sali Kalcaku**, Onun oğlu **Borcigidai Mergen**, Onun oğlu **Torakalçin Bayan** idi. O, Borogçin Gooa’yı karısı olarak almıştı. Moğolların ilk ve büyük kağanı **Çinggis Kagan** idi. Onun oğlu **Ögedei Kagan** idi. Onun küçük kardeşi **Külüg [Güyüg] Kagan** idi. Onun küçük kardeşi **Möngke Kagan**, Onun küçük kardeşi **Kubilai Kagan**, Onun küçük kardeşi, sonra, **Ölcei-tü Kagan** idi. Onun oğlu Buyan-tu Kagan idi.....”

Yukarıda, Altan Topçı’dan aldığımız şecerenin dört paragrafı Budizmin izlerini taşımaktadır. Gerçi, 2, 3 ve 4. paragraflarda geçen kişi adlarının bir bölümünde Moğolca sözler görülüyorsa da anlatım Budizm teorisine göredir. Dördüncü paragrafta insan olarak belirtilen **BÖRTE ÇİNOA** ile **GOOA MARAL** Moğol ve Türk mitolojilerinin kurgusuna ters düşmektedir.

Aşağıdaki şecerede MGT ile AT’de geçen kişi adları karşılaştırmalı olarak verilmiştir:

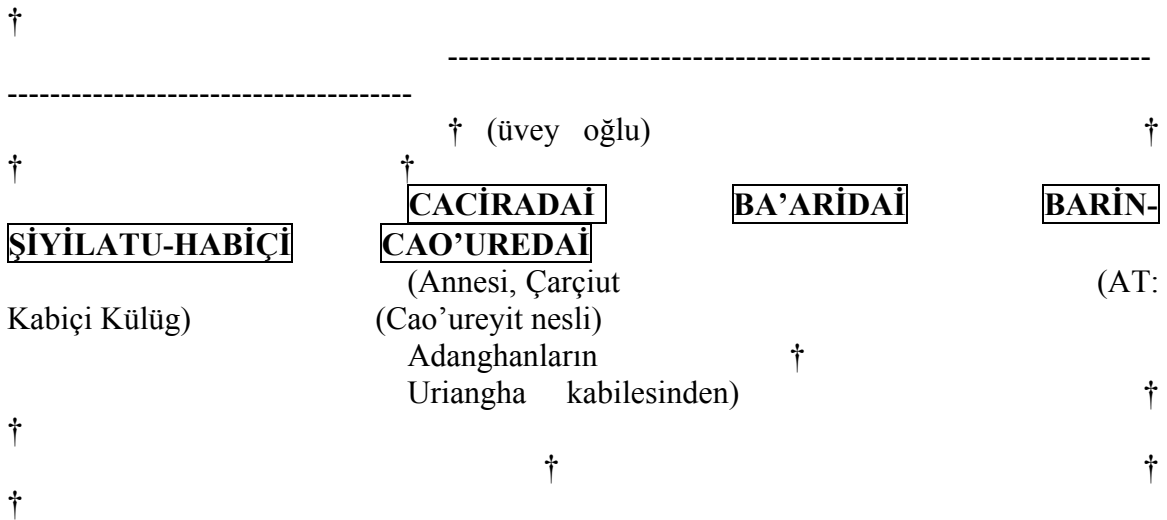

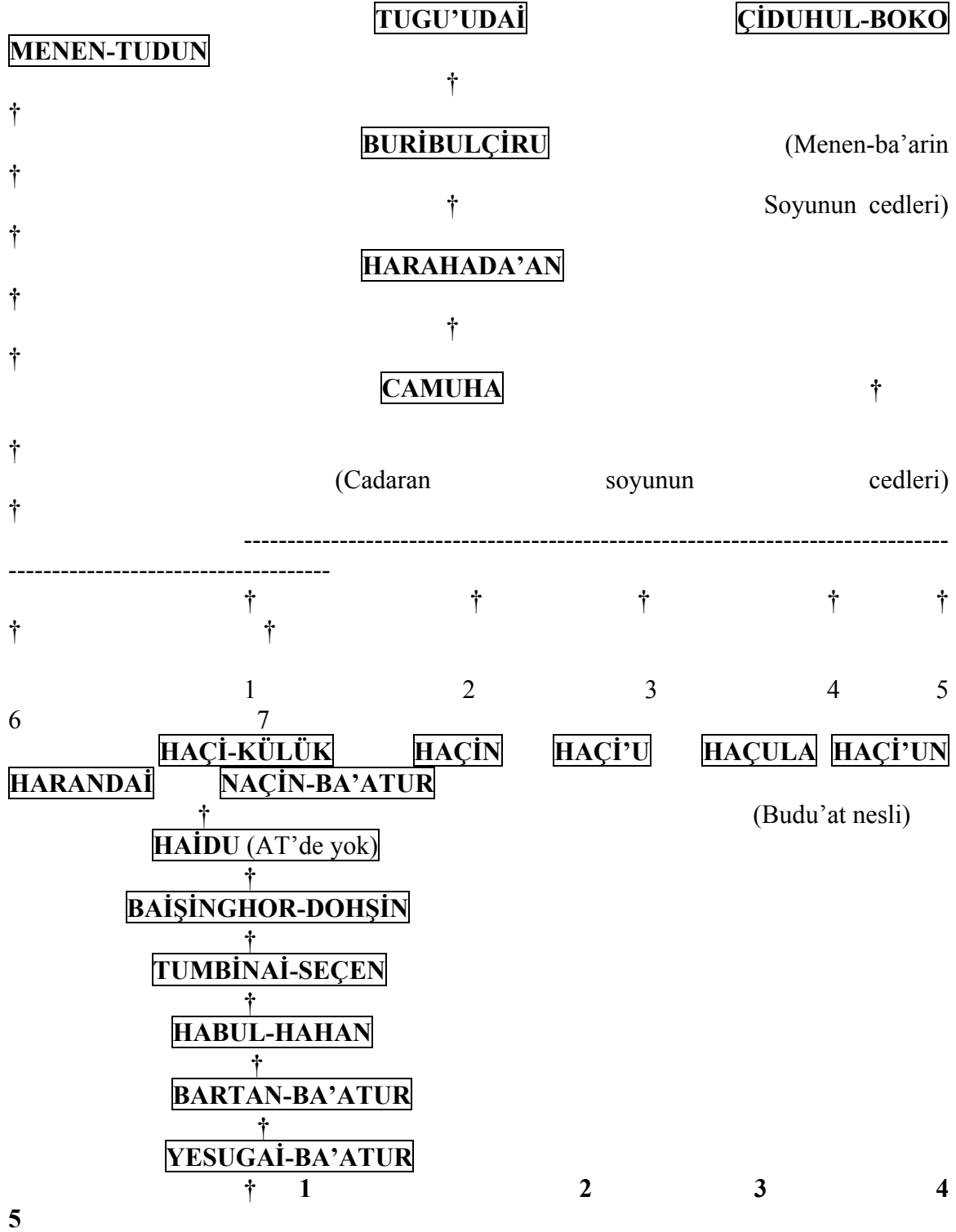

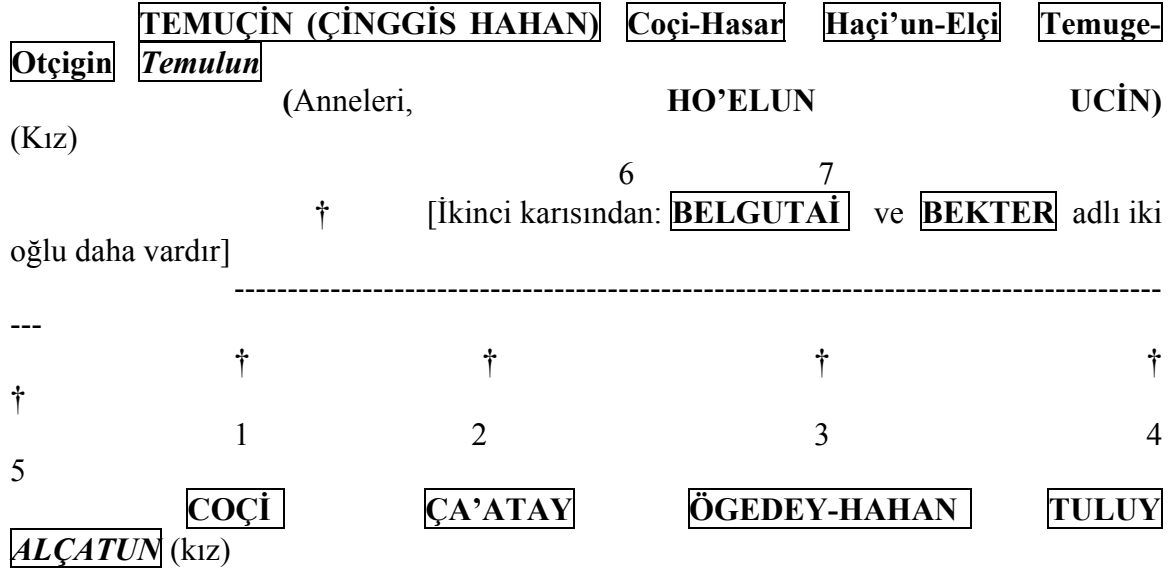
Alan-ho'a'nın doğurduğu 3 çocuk.

2.si

Salci'udların, 3.sü Katagidlerin ceddidir.)

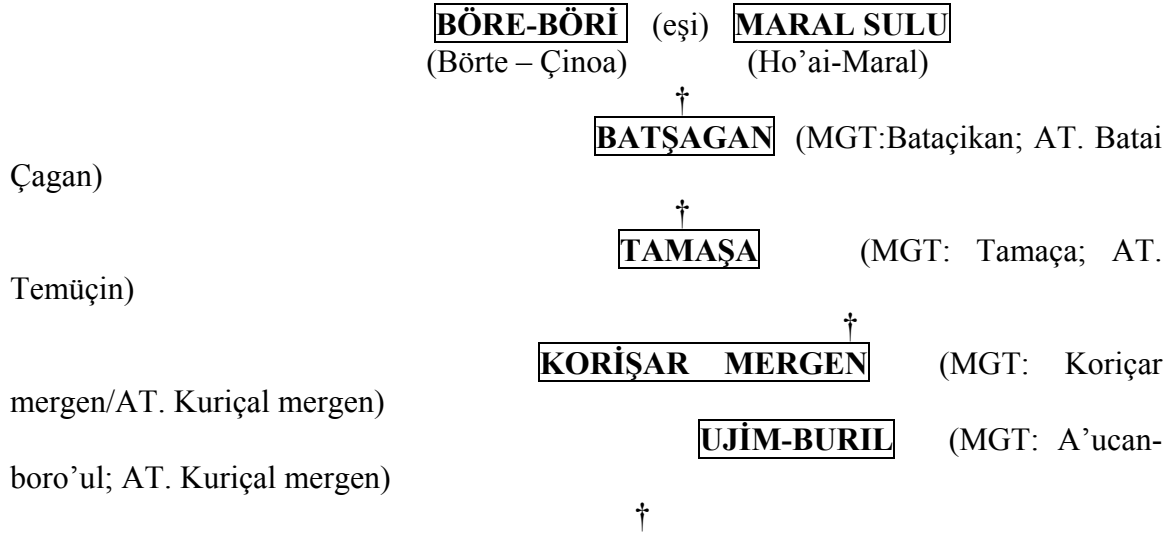

NOT: Haçi-Külük'ten sonra şecerenin öteki kolları burada verilmemiştir. Tam şecere için bizim 1970 yılında yayımlanan “Moğolların Gizli tarihi ve Altan Topçı'ye Göre Çinggis-Hahan'ın Şeceresi” (DTCF, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, V/8-9, 1967, Ankara 1970) adlı makalemize bakılmalıdır.

Kütüphanemde bulunan Kazakça “*Monggolding Kupiya Şjiresi*” adlı eserdeki bilgilere dayanarak düzenlediğim üçüncü bir soy kütüğünü, örnek olması bakımından, *Defter-i Çinggis-nâme*'den önce vermek istiyorum:

Kalçaku) **SEL-KOŞAY** (MGT: Sali-Haça'u; AT: Sali

AT: Yeke nidün) **İKİNÜDDİN** (Badırakköz) (MGT: Yeke Nidun;

Kalçaku) **ŞİNSOŞİ** (MGT ve AT: Semsoçi)

KARŞU (MGT: Harçu; AT: Sali

BORJIGIDAYMERGEN / eşi: Mongoljin sulu

TORGILJIN BAY / eşi. Borıkşın sulu; MGT. Borokçin-ho'a
MGT: Toroholcin-baiyan; AT. Torakalçin bayan

DUBA SOKIR **DOBUN**

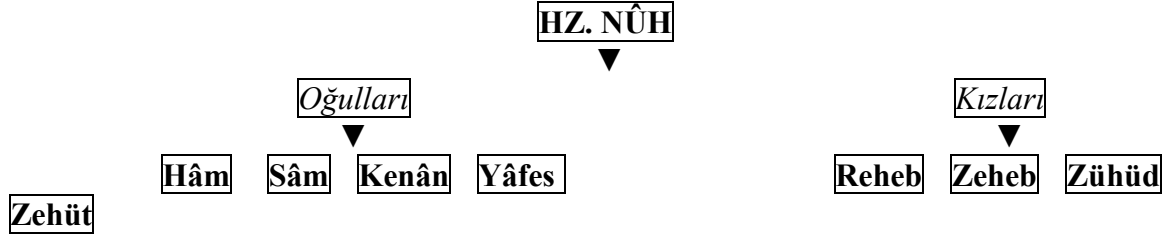
MERGEN/eşi: Alun sulu (Alının ortasında bir gözü
MGT: Alan-ho'a vardı; 4 oğlu vardı Dörbet halkı türedi

(İki oğlu) **BURİNUTEY** **BELGİNUTEY** (MGT:Bugunotai)

Şecereden de görüldüğü üzere, **Yeke Nidün** (=Büyük göz) örneğinde olduğu gibi Moğolca kişi adları pek çok yerde Kazakçalaştırılarak [*İkinüddin* < Moğ. *Yeke nidün*] değiştirilmiş; hattâ **ho'a** yerine, Kazakça **sulu** (=güzel); **çino'a** yerine Kazakça **böri** (=kurt) sözcükleri bile kullanılmıştır. Bu şecerenin Moğolcadan tercüme olduğu görülmektedir.

Şimdi üzerinde duracağımız '*Defter-i Çingiz-nâme*' adlı eser de her üç eserden farklı olup, Cengiz Han'ın şeceresini Hz. Nûh aleyhisselâmdan başlatır. Fakat,

Cengiz Han'ın öncüllerinden bazıları İslâmîyetle, bazıları Türk mitolojisi, bazıları da Moğol mitolojisi ile iç içedir. Şecere şöyledir:

(Arap nesli) (Acem nesli) (Tûfan'da helâk oldu. Nesli yok) (Rûm nesli) [Abulca Han]

Bakır Han

Ucan Han

Evez Han

Kök Han

Boğara (Boğra/Boğranda) Han

Kara Han

Künüm Han (Künüm Mergen)

Rucam (Ucam/Ucam Boğrı)

Sem (Esem) Sawçı

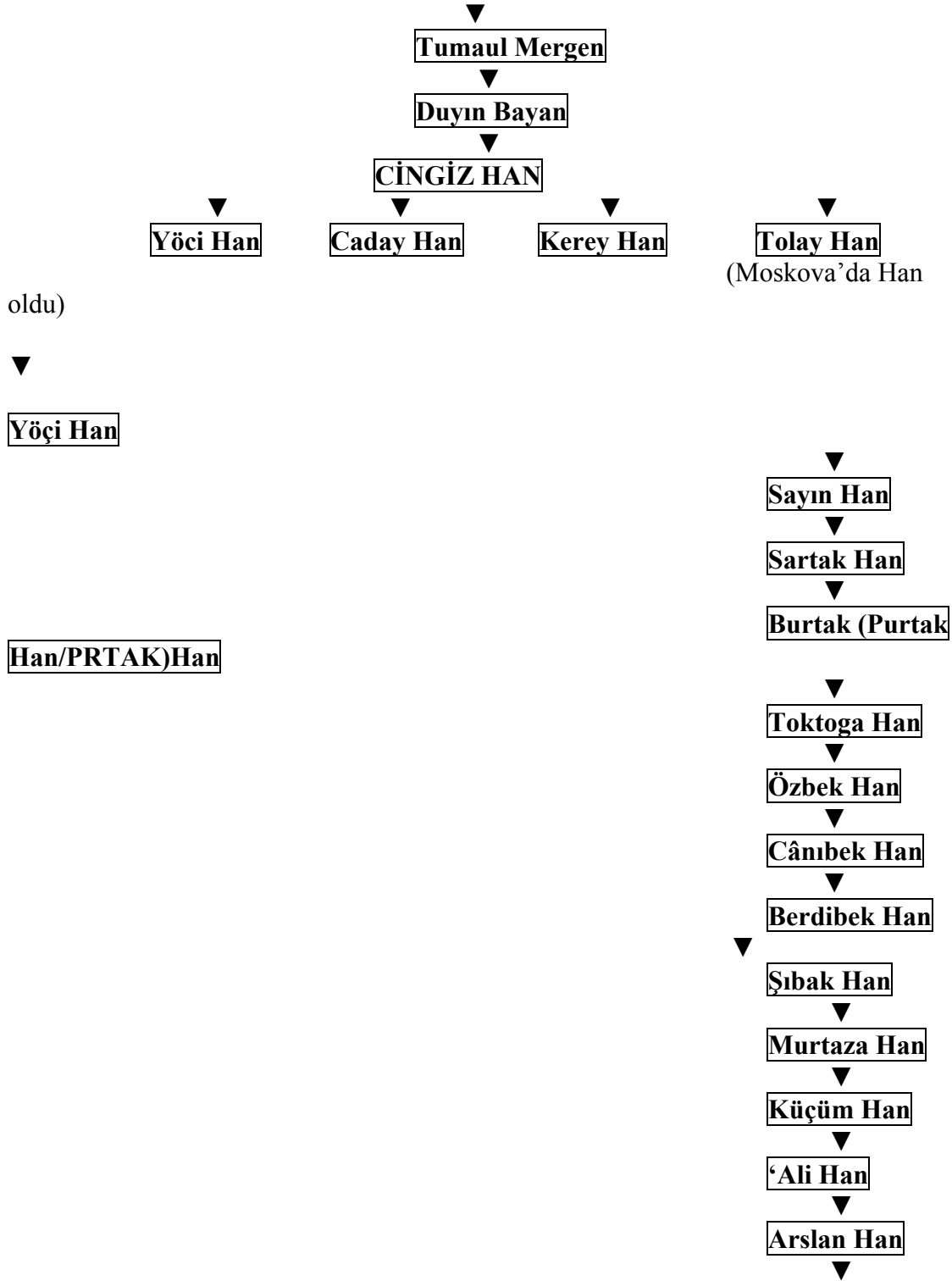
Salar Sawçı

Sengeberun (Senge oğlu Semberun/Berun)

Kaçu Mergen (Kaçuman Han)

Kara Duman (Kara Sawçı Duman/Karatan)

Turumtay Seçen

Burhan Sultan (/Han)

(Urus ülkesinde hapis olunup İslâm dininden döndü.)

Yazmanın [f 1 v 20] varak, 9. satırının yarısında, '[şimdi Cingiz Han'ın defterini evvelâ baş(10)ından söyleyelim. {Evvel başı nagaçı babala(11)rından söyleyelim} Evvel zamanda Ak Deniz'in (12) içinde Mâlta adlı bir şehir vardı. O şehrin (13) hanının adı **ALTUN HAN** idi. Hânışının adı **KÖRLE-WİÇ** idi. Bu iki padişaktan bir kız doğdu. Kızın adını '**Ülémâlik Körikli** koydular; aya ve güneşe gös [f. 3 r] (1) termediler. Kırk < kulaç ağaç ve taştan (yapılan) saray (içine) (2) koydular.> Öyle ki, güzelliği göz alıcı idi: Gülünce kuru (3) ağaçta yaprak açar, takur yere (4) baksa ölenler canlanır, saçını tarasa inciler dökülür (5) idi. < tükürse altın, gümüş olurdu>. (6) Öyle ki bu dünyada doğmuş bambaşka bir can idi. (7) Yanında dadıları vardı. Kendisine yakın dadısının (8) adı **Orda Hân** adında idi.(9) Günlerden bir gün, bulûğa erdikten sonra (10) dedi ki: 'Ey Orda Hân, sen bu saraydan (11) çıktığında dışarıda ne(ler) görüyorsun? (12) Dünya denilen (yer, yalnız) bu saray mıdır? Yoksa diğer yerler bu sara[-][f. 3v] (1) ydan farklı mıdır? Ya da bu sarayın içi (2) midir?' diye (sordu). Orda Hân (şöyle) dedi: 'Dünya (3) denilen dışarısı bir geniş cihandır, ama (4) < *gün* denilen, *ay* denilen iki şey > vardır. Dünyanın (5) aydınlığı onunladır.' dedi. Bu cevap üzerine 'Ülémâlik Körkli (6) şöyle söyledi: 'Ey Orda Hân, sen bana o şeyleri (7) göster!' dedi. Orda Hân: 'Sen (8) görürsen ölürsün!' dedi. Yine 'Ülémâlik (şunu) söyledi: (9) 'Ölürsem öleyim, (sen bana) göster!' dedi.(10) (Bunun üzerine) râzı olarak pencereyi açtığında gün ışığı eve (11) girdi. 'Ülémâlik Körklü o ışığı görünce akli /(başından) gidip/ ölüyordu. (12) Dadıları < hâna varıp ne diyeceğiz? > diyerek (13) ağlaşıp oturdular. Bir gün geçtikten sonra (14) akli başına geldi. Dadıları sevinip ayağa kalktılar. (Ona) 'Ne gördün?' diye (sordular). [f. 4r] (1) O zaman 'Ülémâlik Körklü (şunu) söyledi: 'İlk gördüğüm **İŞIKTAN** (2) **KARNIMDA BALA OLDU**. Şimdi babama ne deyip (3) söyleyeceksiniz?' dedi. Lâkin **Altun Hân** arada sırada (4) gelerek kızını görüyordu. (5) Altun Hân bir gün kızını görmeye geldiğinde (6) baksa ki kızı hâmile olmuştur. Kızına sorar: (7) 'Ey kızım bitine sipkil düşmüş, nasıl bala oldu?' diye sordu; (8) kızı ile birlikte ev(in)e geldi ve dedi ki: 'Ah Körlewiç [ikimiz helâl] (9) çift olalım. Bundan daha uygun iş (10) olacağı yoktur. Kızımızın balası olunca ne yapsak?' dedi. O zaman Körlewiç (şöyle) söyledi: 'Şimdi (12) bunu bu yere, bu yurda vermemiz (iyi) olmaz. (13) Âdem oğlu şeytan ile beraberdir, (14) çok sözler söylenir, çok dedikodular çıkar' dedi. 'Şimdi öylece [f. 4v] (1) güzel (/altın) bir gemi ile **Tün Denizi**'ne salıp gönderelim.' (2) dedi. Bunun üzerine (bir) gemi hazırlayıp, *kırk kız* (ve) *kırk dadı* (3) ile, *kök güvercin*, *altın kuzu*, *tûti* (4) *kuşu*, *sönmeyen ateş*, *tükenmeyen* (5) *azık* ile doldurup, **Tur(a) Dağı**'ndan Tün Denizi'ne altın (6) gemiyi salıp gönderdiler. Bir nasibe yolcu(7)luk deyip, çıktuktan sonra birkaç gün geçti. O (8) zaman **Turumtay Çeçên**'in oğlu **Tumaul** (/Tumawul) **Mergen** (9) babasına öfkelenmiş, ülke dışına çıkmıştı (10), yanında kırk adamı vardı. (11) Aralarında bir karawulcusu (=gözcüsü) vardı; **Şaba Sokur** {adlı (12) Tür(ü)kmen idi. *Alnının ortasında bir gözü var*}dı. (13) Bir gün şöyle dedi: 'Ey Tumaul Mergen, karşıda bir kara (14) görünüyor'

dedi. [O zaman Tumaul Mergen: ‘O nasıl (bir) karadır?’ diye sordu.] Şaba Sokur: ‘Bir altın [f. 5r](1) gemidir, bir kara dağ kadar büyük duruyor, (2) öyle görünüyor’ dedi. (3) İçti senin olsun, dışı benim olsun!’ dedi. (4) ‘O gemi tan veya öğle vaktinde gelmiş olabilir’ (5) dedi. O zaman Tumaul Mergen ‘Hoş alay (6) olsun!’ dedi. [Sonra o gemi {ertesini gün öğle vaktinde (7) geldi. Gördüler ki bir altın gemi}dir. Hiç (8) yolunun yönünü bozamadılar. O zaman Şaba (9) Sokur Türükmén: ‘Ey Mergen, (okunu) atıp (geminin) yönünü boz!’ (10) dedi. Sonra, Tumaul Mergen ‘Doğruca mı atayım, yoksa (11) kıyısına mı atayım?’ dedi. Şaba Sokur Türükmén (12) Doğru atsan içinde canlı bir (13) şey varsa (onlara) değer, kıyısına atıp boz!’ dedi. (14) ‘Hoş alay olursa, kıyısına atayım’ diyerek, < okunu (15) gezleyip, yayını çekerek > öyle attı ki geminin üç (16) tahtasını çatlatarak gönderdi. Şimdi (Ona) gemiyi (17) kıyısından atıp bozduğu için **Kıyan (/Kıyat) Tumaul Mergen** diye söylerler. Şimdi Kıyat halkının aslı [f. 5v] (1) soyu bunlardır. Yine o gemiyi bozduktan sonra (2) ‘Ülémâlik Körklü’nün kırk *kız* ve *kırgını* (3), *kök güvercini*, *altın kuzusu* ve *tûtî* (4) *kuşu* ile hepsini Tumaul Mergen aldı. Geminin dışını (5) Şaba Sokur Türükmén aldı. Ondan sonra Tumaul (6) Mergen o gece çadır kurup, kızı alarak (7) çadırda yatacak oldu. ‘Ülémâlik Körklü: ‘< Ey Mergen > Yiğit (8) bizi sana Tanrı vermiştir. Ne zaman olsa ben senin(9)-im. Onun için birkaç gün sabır etsen olurdu. (10) *Karnımda bir çocuk vardır!*’ dedi. ‘Çünkü, bu karnım[-](11)daki çocuk insanoğlundan olmuş değil, bir **İŞIK**tan (12), **GÜNEŞ**ten peyda olmuştur.’ dedi. O zaman Tumaul Mergen (13): ‘Ben o < karnındaki çocuğuna bakmam > (14) seni alır yatarım!’ dediğinde ‘Ülémâlik Körklü: (15) ‘Ey Mergen, gökte yürüyen **ak** (16) **Şonkar** (=Sungur) idim. Şimdi sizin **karagay** (kuşu) gibi (17) boyuna kondum. Siz er kişi(siniz), size çok karu söylemek (18) olmaz’ dedi. ‘Amma gönlümü kaldırmasan olurdu!’ dedi. [f. 6r] (1) O zaman Tumaul Mergen: ‘İyi, senin (2) gönlünü hiç kaldırmayacağım!’ dedi. Ondan (3) sonra, gece çadır kurup yattılar, (4) muratlarına erdiler. Ondan sonra Tumaul Mergen: ‘Ey (5) ‘Ülémâlik Körklü, bu karnındaki çocuk güneşten, (6) ışıktan olan CİN imiş. İnsanoğlundan olmuş olsa (7) kız olmazdı.’ dedi. Sevgisi çok (8) oldu. O zaman ‘Ülémâlik Körklü: ‘{Ey Mergen (9), sen bana *ışan*[-= *glauben*]maz mısın? Ben} ömrümde erkek yüzü (10) görmemişim. Bu gece seni gördüm.’ (11) dedi. Bunun üzerine Tumaul Mergen: ‘Özü *buwaz* (= *yüklü*, *hâmile*), özü (12) kız < urazlı erkeğe tüş (=Traum) olsun!’ dedi. Aşuk[-](13)maklığım o idi > dedi. O zaman ‘Ülémâlik Körklü (14): ‘Benim kadrime iyi bil!’ diye söyledi. Tumaul Mergen: (15) ‘Ey ‘Ülémâlik Körklü < benim sevgim[-] (16)in nişanı odur ki,

benim ağacım **karagay** [=çam ağacı]
kuşum (17) **şonkar** [=sungur]
saçın **taragay** [= tarayacak]
tamgam **açamay**

(18) olsun > dedi. O sebepten Kıyat Açamay [f. 6v] (1) tamga diye söylerler. {Sıfatı şunlardır: }

(2) Aradan birkaç (3) gün (geçtik)ten sonra karındaki bala doğdu. < Onun adı *Tanrı* (4) *verdi duyuluktur* deyip **DUYIN BAYAN** adını koydular.> (5) Uzun günlerden sonra Tumawul Mergen’in babası (6) Turumtay Çeçén öldü. < Babasının (7) yurduna geri

dönüp yerleşti, han oldu. Hanlığa (8) oturduktan sonra> ‘Ülémâlik Körklü’den iki (9) oğul doğdu. Birincisine **BÖDENE-TAY**, ikincisine **BELGÜ-TAY(10)** adını koydular. O iki oğul doğduktan sonra ‘Ülémâlik (11) Körklü’nün gönlü kötü oldu. O zaman Tumaul Mérgen (12) : ‘Ey ‘Ülémâlik Körklü < halk, oğul (doğurduğun) (13) için sevinir. Senin ne için oğul doğurduğuna (14) gönlün kötü oldu?’ dedi. ‘Ülémâlik (15) Körklü: ‘Benim ilk oğlum Duyın Bayan (16) için kaygı duyuyorum!’ diye cevap verdi.

Bulanga (/kulanθa) iyérgen (17) çiçek-ke awnar

Doñguzga iyérgen balçık-ga awnar

Sen [f. 7r] (1) hân oğlu değilsin

Yurda lâyıq değilsin

derler

(2) < Öz hâlini bilmezler

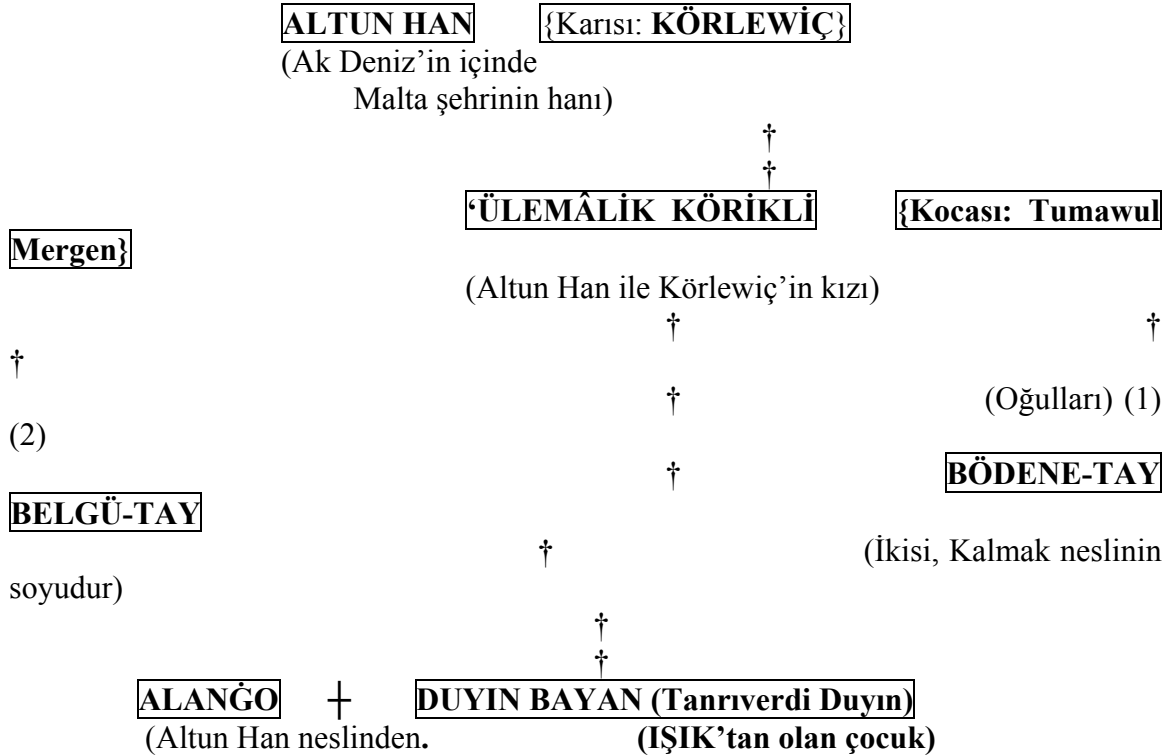
Gözleri mala doymazlar

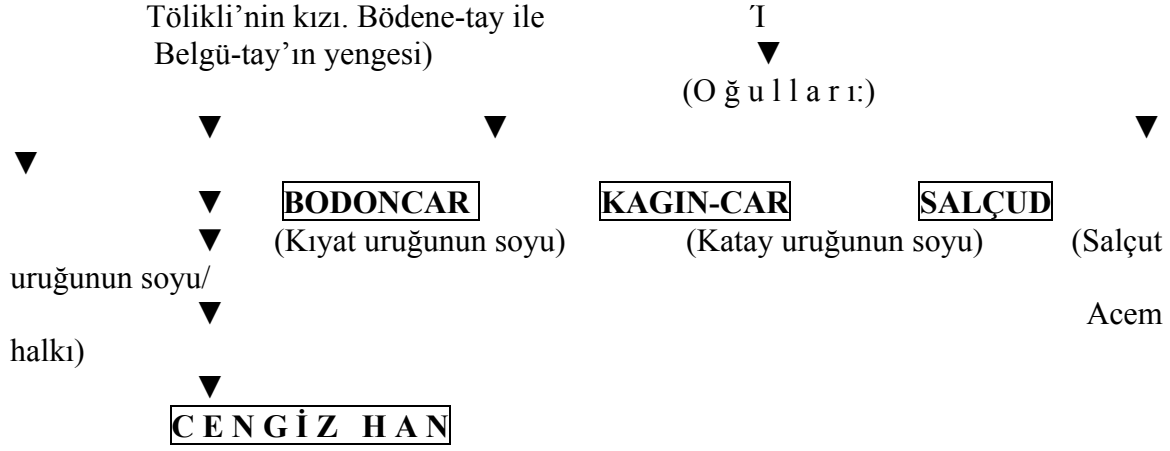
(3) Bötene-tay, Belgü-tay

yurda lâyıq olmazlar.’

diye cevap verir.....

Görüldüğü gibi ‘Defter-i Çingiz-nâme’deki şecere **MGT**, **AT** ve **Cengiznâme**’dekinden çok farklıdır. Eserin devam eden varaklarında Cengiz Han’ın yaşadığı olaylar da farklı anlatılmaktadır. Defter-i Çingiz-nâme’nin müellifinin verdiği şecere şöyledir:

(*Defter-i Çingiz-nâme*'de Alango'nun oğlu olarak adı geçen Cengiz Han, efsanevî bir kişiliğe sahip olup, belirtisi şöyledir:

Ak giysili, gök atlı, altın börklü, yüzü gayet görklü, altın sadaklı, erkek çıraylı (=çehreli), **Cebrâil gibi görklü** (=körkli sınılı) dür.)

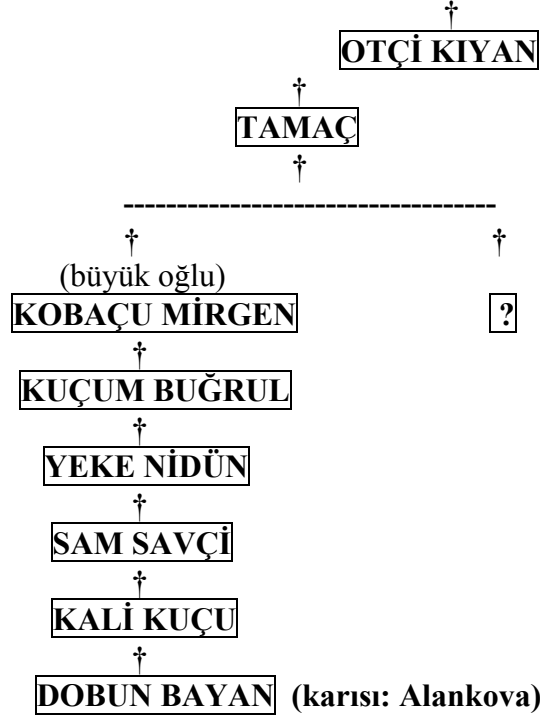
Cengiz Han'ın ardıllarının hayatı, savaşları, nasıl ve ne zaman öldükleri Ötemiş Hacı'nın '*Cengiznâme*'sinde bazen teferruatı ile anlatılmaktadır. *Defter-i Çingiz-nâme*'de hem **Duyın Bayan** hem de **Alango**'nun neslinden gösterilen Cengiz Han'ın şeceresi MGT'ndekinden çok farklıdır. Bu şecere için '*Moğolların Gizli Tarihi ve Atlan Topçı'ye Göre Çiñgiz Han'ın Şeceresi*' adlı makalemize bakılmalıdır.

Şibanî-nâme'nin **I. Bölümü** "*Alankova zamanına kadar Oğuz Han'ın destanı; Kün Han'ın padişahlığı; Ay Han; Kök Han; Tingiz Han; İl Han; İl Han'ın Tûr bin Feridun ile savaşı; Alankova'nın soyunun anlatılması ve destanı; Dobun Bayan'nın destanı ve hâlinin anlatılması; Alankova'nın hâlinin anlatılması Alankova kıssası; Bozonçar Han'ın destanı; Dotum Min Han'ın destanı; Kaydu Han'ın destanı; Baysungur Han'ın destanı, Tümine Han'ın destanı; Kabul Han'ın destanı; Kutula Kaan'ın destanı; Baratan Bahadır'ın hâlinin anlatılması ve Kutula Kaan'ın destanı; Yisügey Bahadır ve Bartan Bahadır destanı; Çingiz Han'ın destanı*" adlarını taşımaktadır. Bu destanlar içinde, şecere bakımından bizi ilgilendiren bölümlerde verilen bilgiler Türk mitolojisi ile de yakından ilgili olup, "Yulduz Han'ın **Börte Çine** adlı bir oğlu varmış. Çok itibarlı olan Börte Çine'nin hatunu ve kuması çokmuş. Büyük hatunundan *Köti Maral* adlı bir oğlu varmış." ifadesinden, Börte Çine'nin *Altan Topçı*'de de gördüğümüz gibi insan olması dikkat çekicidir. **Şibanî-nâme**'ye göre şecere şöyledir:

MENGLİ HOCA (Kıyat kavminden)
†
YULDUZ HAN

oğlanlardan daha yakışıklıymış)

†
BÖRTE ÇİNE (karısı ve kuması pek çokmuş)
 †
KOTİ MARAL (büyük hatunundan olup, diğer

kaldı.

NUR girer.

kimseye söy-

ağabeyleri,

hatundun,

Hak Taâlâ

iş yap-

GİRİYOR-

[Dobun Bayan genç yaşta ölünce, Alankova bir müddet kocasız

Bir zaman sonra *Ak evin* penceresinden Alankova'nın içine

O, bu durumdan korkar ve hayran kalır. Korkusundan hiç

leyemez. Durum böyleyken doğurması yaklaşınca kocasının

küçük kardeşleri, hısım akrabaları bir araya gelip “Sen kocasız

boyun neden kısaldı?” diye sordular. O, “Benim temizliğime

tanıktır, benden kötü iş beklemeysin dedi. “Ben ne diye öyle bir

yım. O işten ben utanırım. Her gece bir şey NUR GİBİ İÇİME

yavaşça bana
kayboluyordu.....”]

DU. RÜYAMDA SARI BENİZLİ, MAVİ GÖZLÜ BİRİSİ
Geliyordu. Bir zaman sonra yavaş yavaş önümden

†

†

†

†

YOKUN KATAKI (büyük oğlu) (Katakan kavmi)
BUSKİN SALCI (ortanca oğlu) (Salciyut kavmi)
BOZONCAR (küçük oğlu) (Nirun nesli)

†

†

†

BUKA

(Han oldu)

†

DOTUM MİN HAN (Karısı:

(Cengiz Han'ın 7. atası)

† † † † † † † † †
1 2 3 4 5 6 7 8 9

oğlu vardı.

En küçüğünün adı

KAYDU idi.

Monulun Hatun ve sekiz oğlunu

Celâyirliler öldürdü.

KAYDU Cengiz Han'ın 6. atasıdır;

BORATAY derler)

†

†

BAYSUNGUR

(Cengiz'in nesli/

†

CARKA LİNGKUM

(Tayçıyut'ların nesli)

†

CAVÇİN

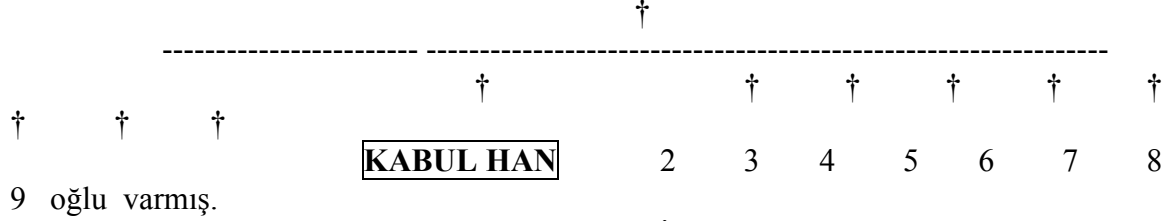
(Erişen ve Ciyutların nesli)

5. atasıdır; **ÜKÜD** derler)

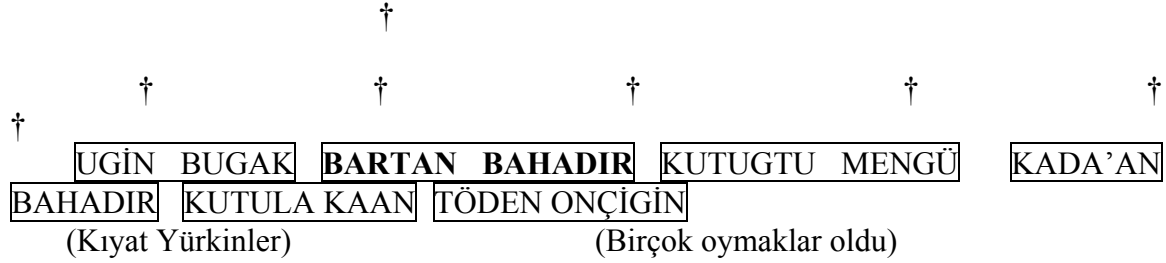
†

TÜMÜNE HAN

(Cengiz'in 4. atası) [9 tane yiğit oğlu varmış; onlara 20-30 bin çadırlık boylar bağlıymış. Kendisi çok şanlı ve heybetli padişahmış. *BÖDELÜ* derler)

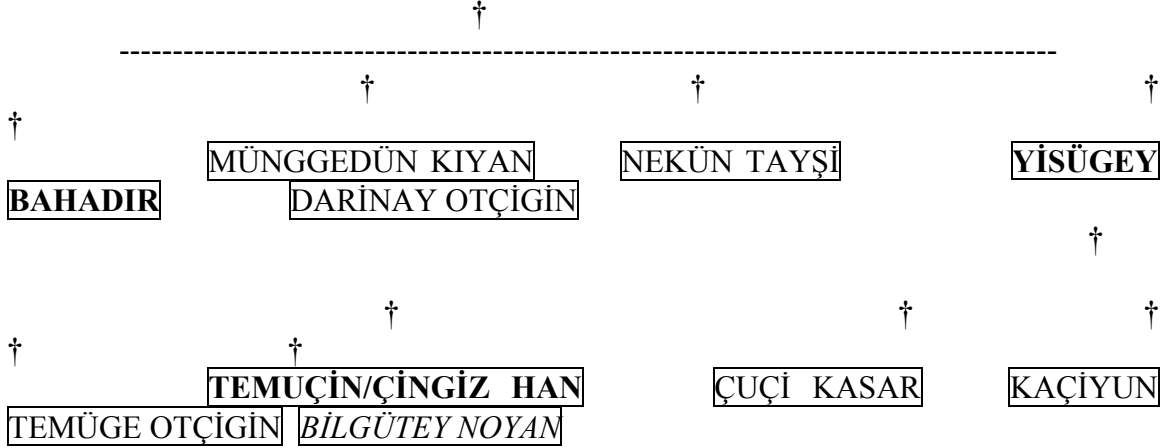
(Cengiz'in 3. atasıdır; *ELENCİK* [= halkına iyi bakan] derler.)

[Kabul Han'ın bu altı oğlu da çok yiğit ve yürekliydiler. Hepsi bir anadan doğmuştur. Anaları Kongrat kavminden *KULUKOVA*'dır. Anlamı “Temiz kişi” demektir. Kabul Han'dan sonra **KUTULA KAAN** padişah oldu. İri yarı birisi olduğu söylenir. Onun sesi bir fersah öteden duyulurdu. Hıçkırığının sesi dağların sesine benzerdi. Eli ayı pençesine benzerdi. Öfkelendiği vakit iki kişi zor tutardı. Yine öfkelenince yaş a ğacı ortasından kırabilirdi. Kış geceleri soğuk olduğu zamanlarda büyük ağaçları yakıp yalın ayak ateş kenarında uyurmuş. Ateşten sıçrayan korlar bedenine değdiği vakit hiç aldırış etmezmiş. Bir bitin kendisini dişlediğini zannedermiş. Bir öğün yemekte büyük bir koyunu yemiş ve büyük bir tulum kırmızı içirmiş. Bununla da doymazmış. Onun daha birçok vasfı ve özelliği vardır.]

BARTAN BAHADIR

[Cengiz Han'ın büyük babasıdır. Moğollar büyük babaya *EBÜGE* derler. Burkut kavminden **SIYÜNGİL KUÇİN** adlı bir hatun almıştır. Bu hatundan 4 oğlu oldu.]

[Yisügey'in karısı Olkunut kavminden **OVELÜN KUÇİN**(veya: İÇEGEZ) idi. Temüge Otçigin' in adındaki *Otçigin* sözcüğü “yurt ve aş sahibi” demektir. Ona *Otçi Noyan* da derlermiş. Anasının akrabalarından Alkunut kavminden **SANDAK ÇİN** adlı bir kızla evlenmiş. O çok yapıcı ve dost bir kişiymiş. Her gittiği yere bağ, bahçe ve saray yaparmış. **Bilgütey Noyan** başka anadan olduğu için ona fazla itibar etmezlermiş.

Cengiz Han milâdi 1155 yılının Ocak ayı; on iki hayvanlı Türk takvimine göre Domuz yılında doğmuştur. Doğduğu zaman onun sağ kolunda kadehe benzer bir ben varmış. Onu uğur sayıp adını *Temuçin* koymuşlar.]

Beş esere göre özetlemeye çalıştığımız Cengiz (Çinggis) Han'ın şeceresi Şamanizm, Budizm ve İslâm inançlarına göre büyük farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların yorumları burada yapılmayacaktır. Yalnız şunu belirtmekte yarar vardır: Şecerelerin içinde Moğol mitolojisine en uygun olanı “Moğolların Gizli Tarihi” (Monggol-un Niguça Topçıyan) dır. Son söz olarak şunu söyleyebilirim: Cengiz Han yalnız Moğol kavminin değil, aynı zamanda Türk ve Türkleşmiş başka kavimlerin de sahiplendiği büyük bir cihan imparatorudur.